

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 27. maja 1854.

List 42.

Od živega apna po domačih skušnjah.

„Novice“ so unidan živo apno kot eno naj boljših reči za kmetijstvo priporočevale. Ker pa je večjemu delu naših kmetov gnojenje z živim apnom še celò neznana reč, jim hočemo tudi mi svoje skušnje in ravnanje z živim apnom povedati, da se prepričajo, da to, kar kmetovavcem na Angležkem, Francozkem in Nemškem že davnej tako dobro stori, stori tudi pri nas, in da je korist živega apna gotova kot beli dan. Pridelki so na tacihi zemljiših, kjer zemlja že sama po sebi apna nima, za polovico večji, ako se pognoje včasih z apnom.

Leta 1852 smo pervikrat živo apno rabili. Posmehoval se nam je vsak, kdor koli nas je vidil, apno potresati po njivi; vsacemu se je to neumno zdelo, — nazadnje smo se pa mi smejali. Kdor se pri nas kaj novega loti, kar je drugod že čez in čez za dobro poterjeno, mora vselej pripravljn biti, da ga bojo ljudje zasmehovali, nekteri celò milovali, da je tako neumen! Al to naj ne moti nobenega umnega moža, ki hoče zboljšati svoje polja: kratka pamet posmehovavcev ne seže dalje, kakor do tega, kar je svoje žive dni ravno pred nosom vidila.

Ravnali smo takole: obsadili smo na hišem vertu leho z 16 verstami z natičnim fižolom ene sorte. Ko je fižol toliko odrasel, da ga je bilo čas okopati, smo osem verst tako z živim apnom potresli, da je bila zemlja poverh vsa bela; družih osem verst pa nismo potresli. Potem smo vsih 16 verst po navadi okopali. Samo na to smo pazili, da se je apno dobro z zemljo pomešalo.

V jeseni je bil z apnom obdelani fižol za cel teden pred zrel, kot uni, ktereга nismo apnili. To zamoremo s pričami poterditi. Da pa en teden v jeseni, ko že slana dostikrat škodo dela, dosto zdá, vé vsak kmetovavec.

Ravno tisto leto smo tri četert orala obsadili s krompirjem, fižolom in koruzo (na močirju poleg „Lip“). Pred okopavanjem smo vse to z živim apnom dobro potresli, potem dobro okopali in tako apno z zemljo pomešali.

Kaj mislite: kaj je bil nasledek našega le malo večjega truda in celò majhnih stroškov za apno? Znano je, da je bila v jeseni leta 1852 zgodaj slana, posebno na močirju je bila prav huda. Al nam je malo škodovala; zakaj krompir je bil davnej dozorel in spravljen bil, fižolu in koruzi je pa celò malo do popolne zrelosti manjkalo. Fižol in koruza družih gospodarjev, ki so ju ravno tiste dni pa tudi še pred sadili ko mi, je bilo še zeleno. V malo dnéh po zgorej imenovani slani je bila taka povodinj, da je celo močirje pod vodo stalo. Pa kaj smo marali mi. Naš fižol in koruza sta bila že spravljená, družih pa večidel še na pol zelena sta stala pod vodo; — tako ste slana in voda vse tako poškodevale, da eni še polovice dobili niso.

To so bili dobri nasledki živega apna, ki je s svojo razjedno močjó šoto in druge razjedljive reči razkrojilo in rastlinam v berž pripraven živež premenilo; pa tudi s tem jim je pomagalo, ko se je v zemlji samo po sebi gasilo, da je s svojo gorkoto zemljo nekoliko ogrélo. Saj vsaki vé, da se apno po gašenju zgreje.

Opomniti se pa mora, da se apno le ob suhem vremenu in pri suhi zemlji koristno rabi, in da je naj boljši, če se tako v zemljo spravi, da ni ne preveč naverhi, pa tudi ne pregloboko v zemlji, ampak tako rekoč v sredi tiste zemlje, do ktere korenine sežejo. Zakaj, če je apno preveč verh zemlje, se tisti gazi (puhi), ki so rastlinam za živež potrebni, prenašlo v zrak spuhté in rastline jih ne povzijejo, zraven pa tudi premalo razpadljivih reči zadenejo. — Če je pa apno pregloboko v zemlji, se pa njegova moč prepozno kaže, in tako apno po nobenem ravnanju svojega namena popolnoma spolniti ne more. Nikdar se apno globoko podorati ne smé.

Naj bolje je, kakor skušnje kažejo, če se apno vsako tretje leto potresa, in sicer po toliko, da postavim, na kakih 30 mernikov zemlje, se vé da poveršne navadno obdelane zemlje, 1 mernik razpadenega živega apna pride.

Apno mora biti, da se dá drobno raztrositi, na zraku tako razpadeno, da je kakor moka. Če pa ni časa čakati, da bi na zraku razpadlo, je naj bolj, da se vsaki kos apna za majhen čas v vodo vtakne, in na odločenem prostoru razloži, pa ne na kupe. Tako bo apno v prav kratkem času razpadlo, česar se vsaki z en par kosei lahko sam prepriča.

Apno se smé, kakor je bilo že rečeno, le pri suhi zemlji in pri suhem vremenu rabiti, zakaj če apno v mokro zemljo pride, ali pa, če prec na apno dež vdari, se apno prenašlo ugasí, in tako apnjenje tekne le celò malo. Kdor hoče njivo za žito apniti, naj jo tri dni popred potrosi z apnom in ga plitvo podorje in njivo povleče; potem se le naj žito vseje in se vé da še enkrat povleče.

Le take zemlje naj se z apnom potresajo ali gnojé, ktere imajo malo ali celò nič apna v sebi. Spozná se pa, ktera zemlja ima malo ali celò nič apna v sebi, že iz rastlin, ktere na takem svetu rade rastejo. Kjer raste resje, pirnica, rudeča kislica, smereka, jelka, mecesen in drugo smolnato drevje same po sebi, — kjer se rež, krompir in ajda in kostanj bolje kot scer v naj boljši zemlji obnašajo: vse te zemlje imajo prav malo ali celò nič apna v sebi, in takim je vsaka stvar, v kateri so drobci apna namešani, tečna in dá zemlji lastnost apnéne zemlje.

Gotovo je, da zemlja v pravi meri poapnjena, pridelk za polovico pomnoži.

Tako kakor pri vsakem delu, je pa tudi pri apnjenju skušinj potreba, zato naj vsakdo, dokler svoje zemlje popolnoma ne pozna, izperva le maj-

hen kos, pa na več krajih, z apnom pognoji, da ne bo, ako je zemlja že pred dovolj apnena, škode terpel.

J. Pajk.

Zgodovinske reči.

1. Nekaj od Cerknice in Loža.

(Konec.)

Med obema krajama so še ostanjki stare rimske poti, ki je sèmtertjè s kamnjem vdela, to je v gojzdu med Ložem in Metlami; na drugo stran proti Pivki se tudi še imenuje stara cesta, ktera zadeva blizo Cerkniškega jezera. Ta obojna pot mora biti ostanek tiste ceste, po kateri se je blago ob rimskih èasih iz Ogleja (Akvilleje) èez Planinske hribe (mons Ocra) memo Cerkniškega ali Loškega jezera (lacus Lugeus) proti Kolpi na Sisek (Siscia) vozilo.

O tej priložnosti naj se pristavi beseda, da bi naši ljudjè, tudi neuèeni, kaj več na najdene stare reèi, bodo naj si kamni z napisi, ali posode, denarji, ali pisma, pogledati in jih ceniti hotli. Tudi naši kmeèki ljudjè večkrat radi kaj slišijo od starih èasov; pa ako bi se vsi stari spominki v nemar pušali ali pokonèavali, jim bo malokdo kaj povedati mogel. Pri podiranji starih zidov najde zidar kak rezan, še napisan kamen, precej ga spet v zid vtakne, ker mu ga ni potreba obdelovati; zakaj bi tacega kamna komu ne pokazal? Tako je prišel, na priliko, pred malo èasom na nekem kraji star grob, po tem drug kamen z napisom v nič. Pri oranji ali prekopovanji zemlje se najde sèmtertjè star denar, ne samo kak sold; ako je bolj neznan denar, naj se dá komu pogledati, morebiti je kaj več na njem ležeèe. Ni dolgo še, ko je nekdo na Verhniki našel denar s èudnimi èerkami; prodal ga je v šali za tutko, in je krajcar za-nj dobil. Kupec dolgo ne šteje kaj na ta tutko, vlani pa jo nese v Ljubljano, in dobí za-njo pri zlatarji 4 gold.,— bil je namreè turšk èekin. Pri prekopovanji zemlje se dobijo tudi stare perstene ali steklene posode, staro železno ali bronèeno orodje; vselej sicer ne, vèasih je vendar razumnemu možu več na njem ležeèe; zakaj bi se takemu od najdbe kaj ne povedalo? V nekem kraji so našli veliko starih lonc in steklenic; djali so: „tukaj je bila enkrat apoteka“, ter so dali vse otrokom pobiti. Nespametni niso vedili, da je bilo to rimsko pokopališèe.

Stari spominki so na več strani važni; na priliko: poprejšnji sicer le kratki sostavek je vès vzet iz starih kamnov, starih pisem, in iz pripoved od starih reèi. G. Terstenjak veliko piše od nekdanjega stanovanja Slovincov v naših krajih. Na koga opira svoje dokaze? Naj več na stare rimske kamne. Kraji, kjer bi bilo na Krajskem več na rimske starine paziti, so okoli Ljubljane, Menguša in Trojan, okoli Zatièine, Trebnega in Kerškega, okoli Verhnike, Logatca, Planine, Loža in Vipave, ker skozi te kraje so šle gotovo rimske ceste; pa tudi pri Loki, Kranju in Radoljci, pri Novem mestu, Metliki, Èernomlju in Ribnici, pri Postojni in Senožeèah bi ne utegnili prazno biti.

Hicinger.

Dostavek.

Dostavljamo temu pozivu poziv, ki nam ga je gosp. dr. Klun izročil, ker se v vsem vjema z gosp. Hicingerjevim. Takole se glasi:

Prošnja.

Skušnje nas učijo, da pri nas na Krajskem — pa ravno tako tudi drugod — ljudjè starih pisem naj so na navadnem papirju ali na pergamenu pisane, nič ne porajtajo, jih zametujejo in ko staro šaro tergajo. In vendar so take starine dostikrat za deželno

zgodovino zelo važne. Koliko tacih pisem, ki so za povestnico domaèo zlatega dnarja vredne, je prišlo že tobakarjem ali štacunarjem v roke, ki so jih raztergali — za zavitke! Memo gredé le omenim, da je lani blizo 50 izvirnih pisem, ki so jih frajzinski škofi v 16. stoletju nekemu vradniku na Krajskem pisali, še èisto celih prišlo v neko štacuno v Ljubljani za zavitke, — v drugo nekoliko starih pisem na pergamenu, in pri nekem rokodelcu sem našel cel kup izvirnih spisov in popisov iz francozovskih èasov, med kterimi so nekteri posebno važni bili za Krajsko, drugi za Dalmacijo. Serce bolí èloveka, ako pomisli, koliko tacega imenitnega papirja so že bukvozezi, orgljarji in drugi pokonèali iz gole nevednosti.

Kakor so za povestnico vsake dežele stari kamni z napisi in drugi spominki važni, tako imajo tudi stare pisma, ako zapopadejo to ali uno imenitno reè, svojo veliko vrednost v zgodovinskem obziru, èe tudi scer po blagu niso krajcarja vredne.

Lepo tedaj prosim vse tiste, ki star papir za zavitke ali kakošno drugo rabo kupujejo, naj mi domoljubno dajo vediti, èe kaj tacega starega najdejo, kar bi utegnili kako zgodovinsko vrednost imeti. Zgodovinsko društvo bo jim rado povernilo stroške za kupljeni papir ali ga jim bo izmenjalo z drugim še boljším. Škoda je za vsako tako stvarico, èe pod zlo gré. Iz malega rase veliko! Kakor kamenèek h kamenèku naredí poslopje, in kapljica h kapljici reko, tako iz malih zgodovinskih poberkov naraša povestnica.

Dr. V. F. Klun.

Domaèe slovstvo.

O gosp. Terstenjakovih spisih.

Kar je gosp. Terstenjak do zdaj od svojega dela v „Novicah“ razglasil, je silno važno ne samo za zgodovino naših strani, temuè za celi slovanski narod, in tudi ne le v dokazovanje naj starih sedežev naših tukajšnjih prednikov, temuè še v pojasnovanje njihovega in vsih Slovanov basnoslovja. Kar se je dozdej govorilo in pisalo, da:

„od nekdej stanuje tukaj moj rod“,

je bilo samo golemu domišljevanju in dozdevanju podobno: zdaj so prišli terdni kamneni dokazi na dan za to, smé se po tem reèi, zgodovinsko resnico. Kar se je do zdaj od basnoslovja in božanstev starih Slovanov pisalo, se je opiralo le na spominke iz 10. in 11. stoletja, namreè na spise tedajšnjih keršanskih misijonarjev, na nektere še ohranjene podobe, in zraven na pripovedi prostega naroda: to je dobilo sedaj poterjenje iz veliko starejih spominkov, saj iz rimskega èasa. (Pri tej besedi se sicer ne smé pozabiti, da je k temu Kolarovo delo o Staroitalii nekako pot pripravilo.)

Kar sem opomnil od basnoslovja starih Slovanov, ima svojo veljavo še za sedanje slovensko ljudstvo. Od kod namreè so vse tiste prazne vére, kterih se med njim še dan današnji dosto najde, kakor iz basnoslovja starih slovanskih oèetov, kteri niso še le v 6. stoletji vsi izza tatranskih gor prišli, ampak so velik del že davno davno popred tukaj stanovali. To vediti je ravno važno za poduèenje našega priprostega ljudstva; zakaj ako se mu izvirek njegovega praznega mnenja pokaže, ga bo pred v nemar pustil.

So tedaj Terstenjakovi spisi prevažni na dvojo stran: za svet učeni in za ljudstvo prosto.

Po tem takem bi ne bilo napaèno, ako bi se gosp. Terstenjakovo razlaganje hitreje ne le med Slovani, ampak tudi med Nemèi razglasilo; in prav je storil nekdo, ki je lansko leto v dunajskem cerkvenem èasniku na tisto pokazal, — samo s prekratko besedo je bilo. Naj bolje je gotovo, ako gosp. Terstenjak s celim razlaganjem sam pred učeni nemški svet stopi; kdor drug bi